С. Г. Гордієнко

ГЕНЕЗА СУТНОСТІ ТА ЗМІСТУ ДЕРЖАВНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

Монографія

ЮРІНКОМ ІНТЕР
Київ–2025

УДК 351-049.5(477)(02)
Г68

Схвалено Вченою радою ПрАТ «Вищий навчальний заклад «Міжрегіональна Академія управління персоналом»
(протокол № 4 від 25.01.2023 р.)

Рецензенти:

Кислий А. М. — доктор юридичних наук, професор, заслужений юрист України, директор Навчально-наукового інституту права імені князя Володимира Великого МАУП;

Довгань О. Д. — доктор юридичних наук, професор, заслужений діяч науки і техніки України, радник міністра освіти і науки України;

Доронін І. М. — доктор юридичних наук, доцент, завідувач лабораторії Державної наукової установи «Інститут інформації, безпеки і права Національної академії правових наук України»;

Романов М. С. — доктор юридичних наук, старший науковий співробітник, доцент, завідувач кафедри національної безпеки та політології Національного університету «Острозька академія».

Гордієнко С. Г.
Г68 Генеза сутності та змісту державної безпеки України: монографія. Київ: Юрінком Інтер, 2025. 108 с.

ISBN 978-966-667-898-3

Монографію присвячено міждисциплінарному аналізу такого звичного для всіх, на перший погляд, феномену державної безпеки. Методологія дослідження переконливо доводить, що він має складну багатошарову структуру й підпорядковується закономірностям функціонування й розвитку складних соціальних систем.

У роботі досліджено теоретичні та суто прикладні проблеми безпеки країни, території, суспільства й органів влади та управління; наведено й проаналізовано практику правового та нормативного їх захисту в умовах сьогодення; визначено компетенцію органів влади в зазначеній сфері; наведені пропозиції стосовно її оптимізації.

Монографія розрахована на науковців, викладачів, здобувачів наукових ступенів, студентів, державних службовців, тобто всіх, хто цікавиться проблемою забезпечення державної безпеки України.

УДК 351-049.5(477)(02)

Видавництво «Юрінком Інтер» прагне сталого майбутнього для нашого бізнесу, наших читачів і нашої планети. Ця книга виготовлена з паперу, сертифікованого FSC® та PEFC™

ISBN 978-966-667-898-3

© Гордієнко С. Г., 2025
© Юрінком Інтер, 2025

БЕЗПЕКА ДЕРЖАВИ —
БЕЗПЕКА НАРОДУ

СВОЇМ СИНАМ —
ЗАХИСНИКАМ УКРАЇНИ ПРИСВЯЧУЮ

ЗМІСТ

Вступ 5

1. ТРАНСФОРМАЦІЯ ПОНЯТТЯ «ДЕРЖАВНА БЕЗПЕКА» 7

2. СКЛАДНИКИ БЕЗПЕКИ УКРАЇНСЬКОЇ ДЕРЖАВНОСТІ ЗА СФЕРАМИ ЇЇ БУТТЯ 33

3. ПОВНОВАЖЕННЯ ДЕРЖАВНИХ ОРГАНІВ У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ БЕЗПЕКИ ДЕРЖАВИ ТА НАПРЯМИ ЇХ УДОСКОНАЛЕННЯ 59

4. СТРАТЕГІЯ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДЕРЖАВНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ ЯК ПРИКЛАДНА ПРОБЛЕМА 79

Загальні висновки 105

Вступ

Сама назва роботи — «Генеза сутності та змісту державної безпеки України» свідчить про намагання автора підвести читача до пізнання величезної складності зазначеної **наукової проблеми** — форми вираження та існування завдання, яке фіксує: розвиток суперечностей між її вимогами та наявними умовами її здійснення; посилення недостатності наявних засобів її здійснення; наростання неминучості дезорганізувальних процесів у системі, яка повинна вирішити це завдання; необхідність пошуку й створення нових засобів, способів подолання цих суперечностей, виявлення та реалізації нових можливостей розв'язання цього завдання.

Генéза — це процес утворення, походження, виникнення, становлення, розвиток, метаморфоза або (необов'язково) загибель об'єктів. **Сутність** — філософська категорія, що виражає головне, основне, визначальне в предметі, таке що зумовлене глибинними, необхідними, внутрішніми зв'язками й тенденціями розвитку та пізнається на рівні теоретичного мислення. Категорія «сутність» нерозривно пов'язана із категорією «явище». Проте єдність сутності та явища не означає їх тотожності. Це єдність відмінного: сутність завжди прихована за явищами, виступає як внутрішній зміст явищ, прихований від безпосереднього сприйняття, внутрішня особливість чого-небудь і повною мірою розкривається визначенням явища, або феномену. **Зміст** — це те, про що йдеться, розповідається де-небудь, те, що описується, зображується. Розумне тлумачення явищ — чи то в плані їх пізнання, чи то в плані їхньої доцільності.

Тобто, автор спробує описати походження, становлення, розвиток та метаморфози такої наукової проблеми, як державна безпека України шляхом визначення її сутності та обґрунтування її структурних складників.

Останнє й визначає актуальність нашого дослідження, зумовлену, на нашу думку, повною невідповідністю практики

забезпечення державної безпеки України теоретичним напрацюванням, суттєвими суперечностями в самій теорії безпеки, а також плутаниною в правових і нормативних актах, які визначають сам термін та його змістовне наповнення, що призводить до нерозуміння компетенції державних структур у її забезпеченні.

Отже, необхідно констатувати, що склалася парадоксальна ситуація, коли постійно зростає потреба в забезпеченні державної безпеки України, активно робляться спроби на державному та відомчому рівнях реформувати систему її забезпечення, однак одержані результати не відповідають потребам особи, суспільства та самої держави в надійному забезпеченні їх безпеки від реальних та потенційних загроз.

Автор пояснює це недостатньою науковою активністю дослідження проблем забезпечення державної безпеки, відсутністю науково обґрунтованого аналізу організаційно-правових основ її реформування та відповідного їх наукового супроводження. На розв'язання такої суперечності й спрямоване це дослідження.

1. ТРАНСФОРМАЦІЯ ПОНЯТТЯ «ДЕРЖАВНА БЕЗПЕКА»

Державна незалежність і безпека України є її базовими політичними цінностями, а їх зміцнення та розвиток — головною стратегічною метою її державної влади. Незалежність передбачає спроможність і готовність держави захистити свою цілісність та непорушність кордонів; вести незалежну зовнішню політику винятково на підставі національних інтересів; мінімізувати зовнішню залежність. Державна незалежність є головною умовою успішної реалізації державного курсу на створення комплексної, цілісної, інтегрованої системи національної безпеки на суспільному, державному та політичному рівнях.

Суспільство в цьому комплексі відіграє роль джерела ресурсів і бази лояльності; **держава і політична система** — чинника, який мобілізує й організовує; **сила зброї, дипломатія, пропаганда** — засобів реалізації пріоритетів національної безпеки.

Розвиток засад безпекової діяльності передбачає формування самодостатнього суспільства, здатного вижити й вистояти за несприятливих зовнішніх умов та за відсутності міжнародної підтримки. Для цього необхідними є налагоджені й тісно інтегровані системи життєзабезпечення (збройні сили й військово-промисловий комплекс, державне адміністрування, освіта, охорона здоров'я, базові технологічні цикли та процеси й критичні ресурси) та відповідні кадрові ресурси (офіцерів, інженерів, лікарів, викладачів, науковців тощо).

У **загальному розумінні національна безпека України** — це спосіб самозбереження українського народу, який досяг рівня організації у формі незалежної держави.

Відповідно до пропозицій ЮНЕСКО національна безпека — це система державних і суспільних гарантій стабільного розвитку нації, захисту її базових цінностей та інтересів, джерел духовного і матеріального добробуту від зовнішніх та внутрішніх загроз.

Більшість авторів визначають безпеку як певну характеристику якісного стану системи та її основних частин[1]. Однак, наукові дискусії з цього приводу не матимуть під собою фундаменту без глибокого вивчення та обґрунтування концептів (концéпт — сенс

[1] Власюк О. С. Національна безпека України: еволюція проблем внутрішньої політики: вибр. наук. пр. Київ: НІСД, 2016. 528 с.

поняття, смислове значення імені (знаку) національної та державної безпеки).

Ю. О. Загуменна стверджує, що **категорія «національна безпека»**, маючи у своїй основі предикат «національна», уже перестала сприйматися наукою лише в етнополітичному сенсі — як винятковий атрибут націй та відповідно прояв винятково національних інтересів, які до того ж по-різному можуть інтерпретуватися в різний час панівною верхівкою суспільства, а почала усвідомлюватися швидше як **синонім загальносоціальної безпеки як безпеки державно організованого соціуму** в найширшому розумінні значення, як квінтесенції його глибинної потреби у безпечних, стабільних та впорядкованих умовах існування, з активною роллю державних і недержавних «акторів», відповідальних за відвернення внутрішніх і зовнішніх, реальних та потенційних загроз цим умовам суспільного існування й розвитку.

Вона констатує, що різноманіття підходів до розуміння поняття «національна безпека» в соціально-політичних науках пояснюється слабкою концептуалізацією, відсутністю його чіткого визначення та значною кількістю її складників.

Нарешті, в межах **етатистської парадигми** основна увага приділяється забезпеченню безпеки держави, зокрема у воєнній сфері; по суті, державна та національна безпека ототожнюються, поза сферою державного впливу національної безпеки за такого підходу не існує. Відповідно національна безпека втрачає будь-який смисл без участі держави, адже лише державні інститути є активними чинниками гарантування національної безпеки, через державні інститути й реалізацію ними функцій національна безпека набуває тих ознак, які наближують до розуміння її сутнісного значення[2].

[2] Етатизм, статизм (від фр. *État* або англ. *State* — держава) — напрям політичної думки, який розглядає державу як найвищий результат і мету суспільного розвитку. В юриспруденції етатизм ставить існування права в нерозривний зв'язок з існуванням держави й не визнає іншого права, крім як санкціонованого державою. В економіці етатистськими називають концепції та моделі, побудовані на жорсткому державному регулюванні економіки — тобто дирижизм (що може бути, а може й не бути тісно пов'язано з політичним авторитаризмом). Етатизм розглядає державу як вищий інститут, який стоїть над усіма іншими інститутами.